

Sıfatlar

Annem belediye doktoruydu. **Penceresinden kavak ağaçları görünen bir sağlık ocağı**nda çalışır, çoğu

günler beni de yanında götürürdü. Orada

tek çocuk

olmanın krallığını yaşar, oyalanır; haşarılıklarımın, afacanlıklarımın hoş görüleceğini bilmenin kolaylıklarından fazlaca yararlanır, buna karşılık beni mıncıklamalarına,

yanaklarımı pembeleştiren makaslar

almalarına ses çıkarmazdım. Pencereden uzanır,

uçuşan pamukçukları

yakalamaya çalışırdım.

Kavakları silkeleyen rüzgâr

oyun arkadaşım olurdu.

Koca bahçe

, önümde mülkümüş gibi uzanır, bense onu

tasasız gözler

le izlerdim. Annemin masasında,

güzel çerçeveler

içinde benim ve babamın resmi dururdu. Gurur duyardım.

Kocaman bir masası ve koltuğu

vardı annemin. Annemi makamında daha çok severdim sanki, ya da sevgim

başka bir boyut

kazanırdı. (Murathan Mungan; Pamukçuklar)

Yukarıdaki parçada en az iki kelimedenden oluşan ve koyu harflerle yazılmış olan kelime gruplarının ilk kelimelerinin yazılmadığını, son kelimelerin kaldığını düşünelim:

Annem belediye doktoruydu. **Sağlık ocağı**nda çalışır, çoğu günler beni de yanında götürürdü.

Orada

çocuk olmanın krallığını

yaşar, oyalanır; haşarılıklarımın, afacanlıklarımın hoş görüleceğini bilmenin kolaylıklarından fazlaca yararlanır, buna karşılık beni mıncıklamalarına,

makaslar

almalarına ses çıkarmazdım. Pencereden uzanır,

pamukçukları

yakalamaya çalışırdım.

Rüzgâr

oyun arkadaşım olurdu.

Bahçe

, önümde mülkümüş gibi uzanır, bense onu

gözler

le izlerdim. Annemin masasında,

çerçeveler

içinde benim ve babamın resmi dururdu. Gurur duyardım.

Masası ve koltuğu

vardı annemin. Annemi makamında daha çok severdim sanki, ya da sevgim

boyut

kazanırdı.

Öncesindeki kelimeler çıkarıldığında kalanların anlamları eksilmiş oldu. Kelime anlamı olarak değil de cümleye kattığı anlam bakımından eksilme oldu.

Sağlık ocağı

nasıl bir sağlık ocağı?

Çocuk

kaç çocuk? nasıl bir çocuk?

Makaslar

nasıl makaslar?

Pamukçukları hangi pamukçuklar?

Rüzgâr nasıl bir rüzgâr?

Bahçe nasıl bir bahçe?

gözlerle nasıl gözler?

çerçeveser nasıl çerçeveser?

Masası ve koltuğu nasıl masa ve koltuk?

Boyut kaç boyut, hangi boyut, ne boyutu?

Bu kelimelerin (asıl unsur olan kelimeler, isimler) tam olarak anlaşılması ve tanınması için onlardan önce bazı kelimeler getirerek anlamlarını nitelik ve nicelik yönünden tamamlarız.

Penceresinden kavak ağaçları görünen / bir / sağlık ocağı

Tek / çocuk

yanaklarımı pembeleştiren / makaslar

uçuşan / pamukçuklar

Kavakları silkeleyen / rüzgâr

Koca / bahçe

Tasasız / gözler

Güzel / çerçeveler

Kocaman / bir / masası ve koltuğu

Başka / bir / boyut

İşte, isimlerden önce gelerek onların anlamlarını sayı, renk, durum, hareket, biçim, yer, işaret ve soru yönlerinden tamamlayan; onları niteleyen ve belirten kelimelere **sıfat** denir. bu iki kelimenin (sıfat ve isim) oluşturdukları kelime grubuna da

sıfat

tamlaması

denir ki bütün sıfat çeşitleriyle sıfat tamlaması oluşturulabilir.

Kolay iş, bu sorular, küçük çocuk, hangi ev, iki elma, üçüncü sınıf...

A. Sıfatların Özellikleri

1. Sıfatlar isimlerden önce gelerek onları sayı, renk, durum, hareket, biçim, yer, işaret ve soru yönlerinden tamamlar; onları niteler veya belirtir:

“O zaman gördü ki, küçük çocuk, memleketlisi, minimini yavru ağlıyor... Sessizce, titreye titreye ağlıyor. Yanaklarından gözyaşları birbiri arkasına, temiz vagon pencerelerindeki yağmur damlaları nasıl acele acele, sarsıla çarpışa dökülürse öyle, bağrının sarsıntılılarıyla yerlerinden oynayarak, vuruşarak içlerinde güneşli mavi gök, pırl pırl akıyor.”

o zaman, küçük çocuk, minimini yavru, temiz vagon pencereleri, güneşli mavi gök

2. Tek başlarına kullanıldıkları zaman isim değeriindedirler. Çünkü ancak bir isimden önce geldikleri zaman sıfat oldukları anlaşılabilir:

yeşil elbise (sıfat) yeşili severim (isim)

İhtiyar kadın (sıfat) İhtiyarlara iyi davranmalıyız (isim)

Büyük park (sıfat) parkların en büyüğü (isim)

3. Tek başlarına kullanıldıklarında isim değeriinde oldukları için alabildikleri isim çekim eklerini, yani hâl eklerini, iyelik eklerini ve çoğul ekini, bir isimden önce gelerek onu niteledikleri ya da belirttikleri zaman, yani sıfat olarak kullanıldıkları zaman alamazlar:

Bir basamak yukarı çık. sıfat

Birler basamağı isim

Yürüyen merdiven sıfat

Yürüyenler ve koşanlar isim

4. Bir sıfatla onun nitelediği ya da belirttiği bir isim arasına noktalama işareti (özellikle virgül) konmaz. Virgül konursa ilk kelime tek başına kalmış olur, dolayısıyla isimleşir.

Genç adama gülümseyerek baktı. (genç: sıfat)

Genç, adama gülümseyerek baktı. (genç: isim, özne)

5. Birkaç sıfat, arka arkaya sıralanarak bir ismi niteleyebilir veya belirtebilir:

Karanlık, büyük, korkutucu ve nemli bir evdi.

6. Sıfatın varlığından bahsedildiği her yerde mutlaka sıfat tamlaması vardır; o sıfatla (soru sıfatı da olsa) bir tamlama oluşturulmuştur.

B. Sıfat Çeşitleri

Sıfatlar görev ve anlam yönünden, yani kendilerinden sonra gelen isme kattıkları anlam yönünden önce ikiye, sonra daha alt başlıklara ayrılırlar:

1. Niteleme Sıfatları

2. Belirtme sıfatları

a. İşaret sıfatları

b. Sayı sıfatları

Asıl sayı sıfatları

Sıra sayı sıfatları

Kesir sayı sıfatları

Üleştirme sıfatları

c. Belgisiz sıfatlar

d. Soru sıfatları

1. Niteleme Sıfatları

İsimlerin şeklini, durumunu, hareketini, rengini, kısacası kalıcı özelliklerini gösteren sıfatlardır. Nitelene sıfatları isimlere sorulan “nasıl” sorusunun cevabıdır:

Penceresinden kavak ağaçları görün**en** / bir sağlık ocağı

yanaklarımı pembeleştiren / makaslar

uçuşan / pamukçuklar

Kavakları silkeleyen / rüzgâr

Koca / bahçe

Tasasız / gözler

Güzel / çerçeveler

Kocaman / bir masası ve koltuğu

Mavi deniz, tatlı su, kötü gün, yakın arkadaş, çalışkan öğrenci, susuz yaz, yuvarlak masa, bayan memur, erkek adam, temiz giysi, güzel insan, düz yol, çatal çivi, sivri tepe, yassı burun...

2. Belirtme Sıfatları

İsimleri sayı yönünden tamlayan; yerlerini işaret eden; özelliklerini belli belirsiz olarak bildiren; onların özelliklerini soran sıfatların tümüne belirtme sıfatları denir. Belirtme sıfatları varlıkların geçici özelliklerini bildirirler:

Bu adam, o adam, şuradaki adam, (herhangi) bir adam, bir (tane) adam, kaçınıcı adam, hangi adam?...

Belirtme sıfatları alt başlıklara ayrılır:

a. İşaret Sıfatları

İsimleri işaret ederek belirten ve yerlerini bildiren sıfatlardır.

“bu, řu, o, öteki, beriki, böyle, şöyle...”

Bu soruyu kim cevaplayacak?

Kitabı řu genç almıştı.

O eşyaları nereye götürüyorsun?

Öteki sorulara geçiniz.

Beriki masaları da taşıdık.

b. Sayı Sıfatları

İsimlerin sayılarını, bölümlerini, sıralarını, parçalarını kesin olarak belirten sıfatlardır. Sayı sıfatlarının çeşitleri şunlardır:

i. Asıl Sayı Sıfatları

İsimlerin sayılarını kesin olarak belirten sıfatlardır:

Her gün iki saat ders çalışır, bir saat de kitap okurum.

Bir ağaç bile bırakmamışlar; kesmişler.

Yüz yıl öncesine geri döndük.

Türkiye nüfusunun yetmiş milyon olduğu söyleniyor.

Beş milyon ton patates

10 cm ip, 2 m kumaş, 100 ton kömür, 3 kg şeker...

]Başında asıl sayı sıfatlarından biri bulunan bir isme çoğul eki getirilmez. *"Beşevler, Altmışevler, Yedi Cüceler, üç aylar, Kırk Haramîler, beş milyonlar, on milyonlar (banknotlarımız)"* gibi örnekler bu kurala uymaz.

]Sayı sıfatlarıyla niteleme sıfatları art arda kullanılırsa sayı sıfatı önce gelir:

iki değerli arkadaş, üç kırık cam...

ii. Sıra Sayı Sıfatları

İsimlerin sıralarını, derecelerini belirten sıfatlardır.

"-nci" eki ya da nokta kullanılır.

77. yıl, 11'inci bölüm, birinci gün, ikinci gelişimiz...

üçüncü kişiler, ikinci katlar...

] “ilk” kelimesi birinci anlamındadır:

İlk (birinci) caddeden sağa dönün.

] “son, sonuncu, ortanca” kelimeleri de sıra sayı sıfatıdır:

son fırsat, ortanca çocuk, sonuncu kişi...

iii. Kesir Sayı Sıfatları

İsimlerin, bütünün kaçta kaç olduğunu gösteren sıfatlardır.

Yüzde bir ihtimal, yarım ekmek, çeyrek (dörtte bir) ekmek, yarıyıl, iki buçuk lira...

]Bu tamlamalarda tamlanan çoğul yapılabilir.

Kardeşlerin üçte bir payları var.

]Tamlayan çoğul yapıp tamlananla yeri değiştirilebilir:

Yüzde otuz artış düşünülüyor.→Düşünülen artış yüzde otuzlarda.

iv. Üleştirme Sayı Sıfatları

İsimlerin bölümlere ayrıldığını, bölüştürüldüğünü gösteren sıfatlardır.

“-(ş)er” ekiyle yapılır.

Üçer kişi, ikişer elma, yedişer kişi, ellişer milyon, birer gün arayla,

v. Topluluk Sayı Sıfatları

Bir defada doğan birden fazla kardeşler için kullanılır.

Bunlardaki “z” sesi çokluk bildirir.

Tamlanan çoğul olabilir.

üçüz bebek, beşiz çocuklar.

c. Belgisiz Sıfatlar

İsimlerin sayılarını ve miktarlarını kesin olarak değil, yaklaşık, aşağı yukarı, belli belirsiz bildiren sıfatlardır.

“bir, birkaç, birçok, az, çok, biraz, birtakım, bütün, bazı, tüm, her, hiçbir, herhangi bir, kimi...”

başka / bir / boyut,

kimi insanlar,

bir yaz günü,

bazı sıfatlar

herhangi bir zaman

her soru,

birtakım insanlar,

birkaç kişi,

Birçok seneler [\[1\]](#) [1] geçti; dönen yok seferinden.

tüm insanlar,

bütün varlıklar...

Bunlardan bazılarının belirttiği isimler çoğul eki alamaz, bazılarının tamlananları çoğul olmak zorundadır; bazılarınınki de yerine göre tekil de olabilir, çoğul da.

Bütün insan→bütün insanlar

Birkaç kişi→birkaç kişiler

Çoğu insan→çoğu bitkiler

Not: Asıl sayı sıfatı olan “bir” ile belgisiz sıfat olan “bir” karıştırılabilir. “bir” kelimesi “tek” kelimesinin karşılığı ise asıl sayı sıfatıdır. Değilse belgisiz sıfattır:

Bir çiçekle yaz olmaz

bir tane çiçek.

asıl sayı sıfatı

Onu bir akşam vakti gördüm. Herhangi bir akşam vakti belgisiz sıfat

d. Soru Sıfatları [2] [2]

Tanımı

Soru sıfatları, isimlerin nitelik ve niceliklerini soru yoluyla öğrenmeyi amaçlayan, cevapları da herhangi bir sıfat olan kelimelerdir.

“ne, nasıl, nice, ne gibi, ne biçim, kaç, kaçınıcı, kaçar, hangi, ne türlü...”

Özellikleri

]Soru sıfatları cümleyi soru cümlesi yapar. Bazı durumlarda da yapmaz:

Bu nasıl bir dünya; hikâyesi zor...

Nasıl kitaplardan hoşlanırsın?

]Soru sıfatlarıyla da sıfat tamlaması oluşturulur.

Kaç gün sonra geleceksin?

Eve giderken hangi otobüse bineceğiz?

Örnekler

Hangi ılgın bana zincir vuracakmış ŐaŐarım.

Kaçıncı sınıfta okuyor?

Ne gün geleceęini söyledi mi?

Kaçar kiŐilik gruplar hâlinde gideceęiz?

Kaçta kaç hisse istersin?

Not: “ne” kelimesi sıfat, zarf ve zamir olarak kullanılabilir.

Ne bakıyorsun? Zarf

Ne almak istiyorsun? Zamir

Ne gün geleceksin? Sıfat

Ne iş yapıyordunuz? sıfat

Bugün ne çalıştık ama. zarf

C. Sıfatlarda Anlam

1. Sıfatlarda Anlam Kuvvetlendirme

]Zarflarla ve edatlarla anlam kuvvetlendirilebilir:

çalışkan→arı gibi çalışkan→arı gibi çalışkan çocuk

güzel→Cennet kadar güzel→Cennet kadar güzel vatan

verimli→çek verimli→çok verimli topraklar

Burada “cennet kadar” kelime grubu “güzel” sıfatını; sonra hepsi birden “vatan” kelimesini nitelemiştir.

]Pekiştirme sıfatları ile de anlam kuvvetlendirilebilir:

Bir sıfatın ilk iki sesine “m, p, r, s” ünsüzlerinden biri eklenip, oluşan hecenin o sıfatın başına getirilmesiyle oluşur. Ünlüyle başlayan sıfatlarda ilk ünlüye “m, p, r, s” ünsüzlerinden biri eklenir.

Sarı sayfalar→sapsarı sayfalar

Kırmızı→kıp kırmızı elbise

Mor→mosmor bir yüz

Yeşil→yemyeşil tabiat

Temiz→tertemiz toplum

Uzun→upuzun araba

Bu kurala uymayan pekiştirme sıfatları da vardır:

Sapasağlam, yapayalnız, çırılçıplak, çepeçevre...

]Tekrar yoluyla da anlam kuvvetlendirilebilir. Tekrar edilen kelimeler arasına “mı” soru eki de konabilir:

doğru dürüst bir iş, boylu poslu bir adam, az buz para değil...

yüce yüce yaylalar, Mini mini eller, tatlı tatlı diller...

tatlı mı tatlı diller, sevimli mi sevimli bir yüz, sıcak mı sıcak bir hava...

2. Sıfatlarda Anlam Daraltma

]Sıfatların anlamlarında, bazı eklerden yararlanarak kısma, daraltma, küçültme yapılabilir. Bunun için “-Cık, -ÇE, -cEk, -(İ)msİ, -(İ)mtırak” ekleri kullanılır:

Geniş bir oda → daha az genişi → genişçe bir oda

Uzun bir çocuk → daha az uzununu → uzunca bir çocuk

Büyük ev → daha az büyüğü → Büyükçe / büyücek bir ev

Küçük çocuk → daha az küçüğü → küçükçe / bir çocuk

Tatlı elma → daha az tatlısı → tatlımsı bir elma

Ekşi erik → daha az ekşisi → ekşimsi / ekşimtirak erik

“-Cık” eki küçüklük, azlık anlamı taşıyan sıfatlara getirilir ve aşırılık anlamı katar:

Kısa kol → daha da kısası → kısacık kol

İnce ip → daha da incesi → incecik ip

Az ekmek → daha da azı → azıcık ekmek

Minik yavru → daha da miniği → Minicik yavru

Küçük kız → daha da küçüğü → Küçücük kız

Ufak el → daha da ufağı → Ufacık el

Yumuşak eller → daha da yumuşağı → Yumuşacık eller

3. Sıfatlarda Karşılaştırma

Aynı özelliklere sahip olan varlıkları karşılaştırarak o özelliğe hangisinin daha çok sahip olduğunu göstermek için sıfatın başına “en, daha, pek” kelimeleri getirilir.

En kuvvetli millet

Daha dürüst insanlar

Pek çalışkan işçi

D. Yapı Bakımından Sıfatlar

Sıfatlar da isimler gibi yapı bakımından basit, türemiş ve birleşik olmak üzere üçe ayrılır:

1. Basit Sıfatlar

Herhangi bir yapım eki almamış ve başka bir kelimeyle birleşmemiş sıfatlardır.

Kara gün, kırmızı gül, bol yemek, iri taş, iyi insan, son yolculuk, dost ülke, düz çizgi.

2. Türemiş Sıfatlar

İsim ya da fiil köklerine ve gövdelerine getirilen isim yapım ekleriyle oluşturulmuş sıfatlardır.

Kiralık ev, yıllık izin, tuzlu su, Aydınli Hasan, işsiz adamlar, ölü balık, sütçü kadın, yarınki maç,
geniş
bir
çe
oda,
büyücek
bir ev,
ekşimsi
/
ekşimtirik
erik,
kısacık
kol,
incecik
ip...

Penceresinden kavak ağaçları görünen / bir sağlık ocağı

yanaklarımı pembeleştiren / makaslar

uçuşan / pamukçuklar

Kavakları silkeleyen / rüzgâr

Kocaman / bir masası ve koltuğu

çalışkan öğrenci, susuz yaz, yuvarlak masa...

3. Birleşik Sıfatlar

Yapısında birden fazla kelime barındıran sıfatlardır.

Külyutmaz öğretmen, mirasyedi gençler, boşboğaz insanlar, boğazına düşkün adam, birtakım sorunlar,
cana yakın
çocuk...

Birleşik sıfatlar ikiye ayrılır:

a. Kaynaşmış birleşik sıfatlar

Anlamca kaynaşmış sıfatlardır. Birden fazla kelimenin sözlük anlamlarından az ya da çok uzaklaşarak, aralarına ek ya da kelime girmeyecek şekilde birleşerek oluşturdukları sıfatlardır.

Cancığer dost, vatansever sanatçı, pisboğaz çocuk, mirasyedi gençler, kahverengi elbise, eşsesli kelimeler, birkaç adam, herhangi bir öğretmen, biraz zaman, birtakım elbiseler...

b. Kurallı birleşik sıfatlar

Çeşitli yollarla oluşurlar:

-Sıfat tamlaması + “-lı” yapım eki

büyük yapraklı ağaçlar, dost bakışlı insanlar, kısa boylu asker, büyük kapılı bina, kırık camlı ev...

-Sıfat tamlaması + “İlk” eki

yarım günlük mesai, üç kuruşluk iş...

-İsim + iyelik eki + sıfat

salonu büyük (bir) ev, çenesi düşük adam, saçı uzun bebek, rengi soluk kumaş...

-Takısız isim tamlaması + “-lİ” yapım eki

taş duvarlı ev, aslan yürekli çocuk, demir kapılı bahçe...

-İsim + “-DEn” ayrılma hâl eki + isim-fiil:

kulaktan dolma bilgiler...

-İkileme + isim

evsiz barksız insanlarımız, tatsız tuzsuz işlerimiz, irili ufaklı eşyalar...

-İsim + ek + fillimsi + isim

işini bilir memur

-Deyim + isim

cana yakın arkadaşlar, çenesi düşük insan...

4. Pekiştirilmiş Sıfatlar

Sapasağlam, yapayalnız, çırılçıplak, çepeçevre...

Sarı sayfalar→sapsarı sayfalar

Kırmızı→kıpkırmızı elbise

Mor→mosmor bir yüz

Yeşil→yemyeşil tabiat

Temiz→tertemiz toplum

Uzun→upuzun araba